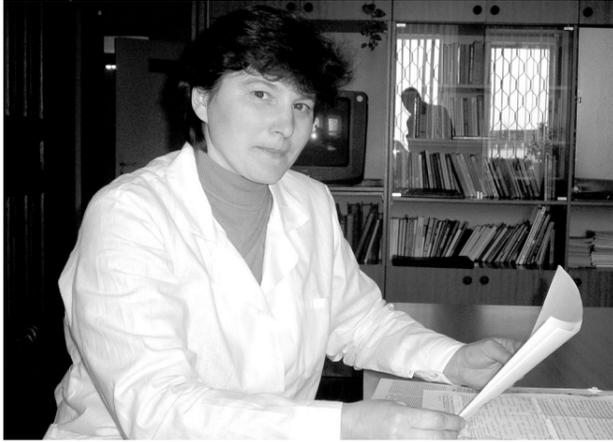

Выйлах тухтарё сәмах илет

Суркунне ситнё май кайак грипён хәрушләхё үсрё

Пурнасра сөнё технологисем вай илсе пынипе пёрлех пирён самантләхә та хамәра пысәк сәтәр күме пултаракан хәрушләхсем пирки манма юрамәст. Ахальпән...

Икё сұла яхән ёнтё массәллә информация хәтәрәсем кайак-кешёк грипё сичен, әна тупса паләртнә сөнё регионсем пирки, унпа кәрешсе мён туса ирттеринне тата әна сұл парас мар тесе мён тумаллине пёлтерсех тәрәссё.

Кайак грипё – тискер кайак-семпе килти кайак-кешёке пырса тивекен вируслә чир. Чир пусләмәшё – унпа чирлекен кайак чирлө кайак-кешёке е сывләш, е апат-симёс, е айсарәм урлә чирлесе ирттернө кайаксемпе, чәх-чөпсемпе пёрле пулни. Чирён инкубаци тапхәр 3-5 кун пырат. Вәл сивёлчөкпе е сурма сивёлчөкпе, сывлав тата вар-хырамра апат ирёлтермелли органсене

хроникәлла сусәртнипе, пётёмешле вай-хала пётернипе, продуктивләхә чакарнипе паләрсә тәрәт. Гриппа чирлесе ирттернө кайаксен организмиңче вирус икё уйха яхән упранайрат. Чәк вәхәтра вәл стреслә факторсем (ушкән пысәкки, апат сителёксёрри, шыв пулманни т. ыт. те) пуләшнине активләланат те чире сывәх тәракан кайаксене ертме пултарат.

Акә, суркуннен пёрремёш хыпарсисем – кураксем – килсе ситни те пёрремёш кун мар ёнтё. Сывәх вәхәтра ытти вёсен кайаксем те тәван ене таврәннөс. Кайак грипён тәп хәрушләхне кәнтәра вёссе кайнә кайаксем таврәнәссипе сыхәнтарма пәхнәран сәк тапхәр та умра ёнтё. Хәтәр-и-ха элир сәв хәрушләхпа кәрешме, әна сұл парассинчен асәрханма? Чәк ыйту паян пирёнтен кашнинех канәссәрлантармалла. Асәннә

чир кайак-кешёкрен ытти чөрчунсемпе сын сине куассинчен сыхласи тата хутелесси – паян пирён общество умёнче тәракан тәп ыйтусенчен пёри.

Кайак-кешёк кайак грипёпе чирленин клиника паллисем: тәксем тәрсә кайни, сәмартә тәвасләх чакни, пуса каялла хурса утни, апат сие тата шыв ёсме пәрахни, шывра ункә туса ишни, хёсёккөн те васкәвлән сывлани, үт-пү температури 44 градуса сити хәпарса кайни, час-часах симёс тёслё е юнпа хутәш каяш пулни, умри хәрушләхә асәрханманни, суккәрланни, сәмсә юхтарни, чәхсен киккирикёсемпе хәлха сәккисем шыса хурални, час-час вилни. Чирён клиникәлла паллисене асәрхасан, килти тата тискер кайаксем йышлә вилнине курсан, сынсен сийёнчех вярәнти ветеринари учреждение е вьләх чирёсемпе кәрешкен райони станцие 2-18-46, 2-18-62 телефонсемпе шәнкәравласа пёлтермелле.

Кайак грипё сыйна куслалли тәп сұл вәл – инфекцияллё кайакпа е унпа сыхәннә, каяшёсемпе вараланнә хәтәрсемпе уса курса турремөн сыхәнәва кёни. Чирлес хәрушләх кайак-кешёке пуса тирпейленё, тәк тәтнә, чирлө кайака пёсреме хәтәрленё вәхәтра гигиена правилсене пәхәнмасан уйрәмах пысәк. Сәвән пекех чирлө чәхрәнчөс, сәмартисене сителёклё пёсрёмесен те чирлес хәрушләх сүллө шайра. Кунта сәкна та каламалла: грип вирусё 60-65 градус вёрире вилнине шута илсе кайак ашне 100 градуса сур сехетрен кая мар пёсрёмелле, сәмартана 10-15 минут вёрет-

мелле. Сәк хәрушә чир унпа чирленё кайаксен каяшё үсен-тәран сине лексе, сывләшра сарәлса, шывра ирёлсе сыйна шыв ёснө тата шыва көнө чух, сывләшпа тусан сүлөпе, таса мар аләсем урлә лекме пултарат.

Кайаксен грипёпе чирлессинчен асәрханас тёллөвпе сынсен иккёлөнүллө курәнәкан килти чәх-чөпө вёсен кайаксене килте те, пасарсенче те тата вёсем юхан шывсенче йышлә пухәнәкан вярәнсенче те тытма, вёсемпе сывәх хутшәнәва кёме юрамәст. Манса ан кай-әр:

- килти чәх-чөпө хваттерте, сынсем пурте уса куракан вярәнсенче (кухнәсенче, коридорсенче, путвалсемпе балконсенче) тытма юрамәст;
- килти чәх-чөпө усрамалли витесене санитарипе экологи тата ветеринари нормисене пәхәнса тумалла;
- килти кайак-кешёк валли янтәланә апата шыв кёмелле мар шәнәссене усрамалла;
- кайак грипён хәрушләхө пысәк чух (кайаксем кәнтәртан массәллә вёссе таврәннә вәхәтра) килти кайак-кешёке инфекция лекесрен сыхланма хупса усрамалла, кил-сүрт таврәннөс вёсен кайаксене хәратмалли кёлеткесем е хәратмалла сәсә паракан хәтәрсем вярнастәрмалла та ку тапхәр-та килте усрама кайаксем илессинчен тәхтамалла;
- ют сынсене кайак-кешёк тытакан витесене кёртмелле мар;
- ачасем чирлө кайак-кешёкпе сыхәнәва кёресрен асәрхасә тәмалла;
- килти тата тискер вёсен кай-

аксем пёрле пулассинчен асәрханмалла тата чармалла;

- санцилемен вярәнсенче палламан сутусәсенчен чәх ашөпе сәмартә туянасинчен пәрәнмалла (асәннә продукция тата чәх-чөп сутакаксен сүмра тивёслө ветеринари докуменчөсем пулмалла);
- туяннә сәмартан хуппине малтан сүпән шывөпе тёллө суса илмелле;
- пуснә тата тирпейленё чух чәх-чөп продукчөсене алла илнө пулсан, аләна хусаләх сүпәнөпе сүмалла.

2006 сұлта “Выйлах чирёсемпе кёрешкен Муркаш районөни станци” патшаләх учрежденинөн ветеринари специализирчөсем районти 63270 кайак-кешёке грипран вакциналарёс. Сәк тапхәтра Чәваш Республикин ветеринари лабораторийё килсенчи тата “Моргаушская” чәх-чөп фабрикинчи кайак-кешёксен юнне 450 тёллөх тёрёслө илчө. 6 тёрёслөв шывра ишекен кайаксем тёллөше пулчө. Синантропнәй (вырәнәта пурәнәкан ула курак, чана, кәвакарчән т. ыт. те) кайаксене сав меслетпех 13 илсе тёрёслөрөс. Кашнинчөх пётёмлетү чире хирёслөрө. Килти кайак-кешёкөн вакциналә хысәнәни иммунитетне пёлме 56 тёллөх илсен те кашнинчөх иммунитет пурри пәләрчө.

Каларәм ёнтё, кайак грипён тәп хәрушләхө кәнтәра вёссе кайнә кайаксем таврәннә пусланипе сыхәннәран 2007 сұлта та сәк чиртен сыхланәссипе пысәк ёссем туса ирттерме тивет. Ку ёс пирён районта пусләннә ёнтё: халәх хушшинче әнлантару ёсө тәватпәр, чәх-

чөпе вакциналас ёс вай илсе пырат.

Кайак грипёнчен асәрханаси пирки каласнә май манән паян район администрацийөн пусләхө Ю. Иванов пёлтөр сәк чире Муркаш Енне кёртессинчен сыхланма тата вәл сарәлассинчен асәрханма сирёплетнө комплекслә план сичне чарәнса тәрәс килет. Ана пурнәча кёртесси – пёрлехи ёс. Апла пулн те организацие методика ёсөсем, чире пусләмәш тапхәтра тупса паләртәссипе туса ирттермелли оперативлә йышәнүсем, грипа пәхса-тёрёслөсе тәрәссипе эпизодтипе эпидемиологи системисене сөнетсе тәрәсәс, грип профиллактинине спецификалла тата спецификалла мар йёркөпе туса пырәсси, районти сывату-профилактика учрежденийёсен терапевт службин ёснө лайәхлатәссипе, тёрпен илсен, районти выйлах чирёсемпе кёрешкен станцие районти тәп больница, Чәваш Республикинчи эпидемиологи гигиенән Сөнө Шупашкарти центрө, Чәваш Республикинчи Роспотребнадзор территории управленийөн Сөнө Шупашкарти пайё, “Моргаушская” чәх-чөп фабрикин ветеринари служби, килсенче чәх-чөп тытакансем, район администрацийөпе ял тәрәхөсен пусләхөсем сине тиенчө. Хамәр ума лартнә тёллөвсене тулли пурнәсәлан сөс кайак-кешёк грипё пирён ене хәрушләх илсе ситермө, районән экономика аталанәвне ура хумө.

Л. БОЯРИНОВА,
районти выйлах чирёсемпе кёрешкен станци пусләхөн сүмө.

50 сұл иртрё

“Кукуруза пысәк уса парат терёс колхоза”

Эпё 1947 сұлта Муркаш вәтам шкулне пётернө хысән Чәваш ял хусаләх институтне агрономи факультетне вёренме кётём. Телёр 5 сұлтан ёсleme мана Мари Республикине направлени сырса пачёс. Киле таврәнсан хамәр патәмәрти пысәкләннә “Красное Сормово” хусаләх правленине кайрәм. Колхоз председателё Чәваш Республикин Аслә Совечён депутатчө Алексей Михайлович Моисеев мана курчө те: “Сана унта ёсleme ямастпәр, хамәр хусаләхә илетпөр”, – терё. Телёр кунне Чәваш Республикин ял хусаләх министрствине, Григорий Алексеевич Мартынов министр патне илсе кайрө. Вара мана хамәр хусаләхә ёсleme хәварчөс. Ку хусаләхәра вара 1970 сұлчченех агрономра ёслерём. Унтан мана Муркаш райкомён секретарё Анатолий Прокопьевич Иваков сөннипе районән ял хусаләх управленийөн тәп агрономне лартрөс. Сұлтәләкран хамәрән “Красное Сормово” колхоз председателёне суйларөс.

Эпё 1947 сұлта Муркаш вәтам шкулне пётернө хысән Чәваш ял хусаләх институтне агрономи факультетне вёренме кётём. Телёр 5 сұлтан ёсleme мана Мари Республикине направлени сырса пачёс. Киле таврәнсан хамәр патәмәрти пысәкләннә “Красное Сормово” хусаләх правленине кайрәм. Колхоз председателё Чәваш Республикин Аслә Совечён депутатчө Алексей Михайлович Моисеев мана курчө те: “Сана унта ёсleme ямастпәр, хамәр хусаләхә илетпөр”, – терё. Телёр кунне Чәваш Республикин ял хусаләх министрствине, Григорий Алексеевич Мартынов министр патне илсе кайрө. Вара мана хамәр хусаләхә ёсleme хәварчөс. Ку хусаләхәра вара 1970 сұлчченех агрономра ёслерём. Унтан мана Муркаш райкомён секретарё Анатолий Прокопьевич Иваков сөннипе районән ял хусаләх управленийөн тәп агрономне лартрөс. Сұлтәләкран хамәрән “Красное Сормово” колхоз председателёне суйларөс.

1957 сұла пите ләйәх ас-тәватәп. 1956 сұлта пирён “Красное Сормово” колхоз председателё А.М. Моисеев сывләх япәхланнине кура колхоз председателё ёсөнчен хәтарма ыйтрө. Сүраки вёсленсен июнь уй-ахөнче әна председателё ёсөнчен хәтарса ун вярәнне районта райпо ёсөнчө вай хунә Ананий Никифорович Бардасова суйларөс.

Унпа пёрле вара 10 сұл ёслерёмөр. 1966 сұлта А.Н. Бардасов Мулкачкәссипе Терёс ялөсене каллех уйрәса “Восток” колхоз туса хурас пирки вай хучө. Уйрәм колхоз тусан хай председателё пулса ёсleme пусләрө. “Красное Сормово” колхоз

зән председателё пулма партком секретарьне Виктор Александрович Котельникова суйларөс. Вәл вара 1971 сұлччен ёслөрө. Унтан мана парса хәварчө. Хай вара нумай пурәнәймарё, йывәр чирлесе 60 сұла ситсенех сёре кечө.

Халё Чулхулана канашләва кайса курни сичнен пёлтерес тетөп. 1957 сұл ситрө. Ку вәхәтра хусаләхчен пусләма паләртрө.

Нумай ёсөсемпе кунта МТСсем туса пынә пулсан, Хрущев сөннипе вёсен техникине хусаләхсене сүтрөс. Техникапа пёрле механизаторсем те колхозсене кусрөс, вәл шутра агрономсем те.

Тыр-пул тухәсләхне үстерес тёллөвпе сёрсене сухаласа-акса тәвас ёсө те пусләрөс. Казахстана пиншер

тарё Егор Яковлевич Мидаков, райисполком председателё Павел Петрович Петров, МТС директорё Василий Федорович Ижуров, трактор бригадин бригадирё Михаил Данилов (Чуманкасси ялө), тата эпё, Аркадий Антипович Калинин, “Красное Сормово” колхоз агрономё. Телёр 3 делегат ятсе астумастәп.

Канашләва пуйәспа кайрәмәр. Чулхулана ситсен пире кунта каларнә сәмәл машинәсем сине лартса кайрөс. “Россия” гостиницәна вярнастәрчөс.

Телёр ирхинө пөр пысәк залра канашлу пусләнчө. Канашлу ирттерме КПСС Центральнәй комитечөн 1-мөш секретарё Никита Сергеевич Хрущев тата унпа пёрле Лысенко академик килнө. Тухса каласакансен шүтөнчө Елчөк районөнчи “Победа” (ун чухне Сталин ячөпе хисепленекен хусаләх пулнә) хусаләх агрономё Евлампия Ивановна Васильева пулчө (вәл хай Муркаш районөнчи Юнкә ялөнчө суралса үснө). Хрущев әна та тёрлө ыйтусем пачө.

Канашлура ял хусаләхне пысәк үлөсемпе аталантарасси уйрәмәнах сөнө культура – кукуруза акса тәвас пирки каласрөс, йышәнүсем те турөс.

Телёр кунне Кремль умөнчи пысәк площадьре пысәк митинг пулчө, әна та Н.С. Хрущев тата ытти ертүсөсем ертсе пычөс.

(Вёсө ситес номерте).
А. КАЛИНИН.

Мулкачкәсси ялө.
Сән үкерчөкпе: кукуруза ани сичне А. Калинин агрономпа “Красное Сормово” колхозри парторганизаци секретарё В.А. Котельников.

Сән үкерчөк автор архивөнчен.

Йывәс лартма ан үркенёр

Ырә ёс чуна савәнтаратъ

Иртнө сұл ял варринчи вис кётеслө вярәнәта Сосновка сәмрәкөсем Н.В. Федоров каларнә “Садсемпе парксене чёртесси” сөнүпе килёшүллөн хырсем лартас тесе шутларөс. Лартас пулсәссән калчасем кирлө. Мён тумалла? Аслисемпе каласә пәхрөс, пёринпе, тепринпе, юлашкынчен вёсем ялти сунарсә А.И. Николаев патне кайса каласәма шутларөс. Сәмрәксен шухәшөпе Анатолий Иванович килёшрө, вёсене ырларө. Николаев сүт сәнтәләка пите юрататъ. Вәл сырмасенче, шыв сурса кайнә вярәнсенче, сырма пусөсене йывәссем лартса сирёплетет. Ял тулашёнчи варсем вәл лартнә йывәссемпе сирёпленнө. Колхоз садёничө пёве пусөсем, пёве хурисем вәл лартнә йывәссемпе пүян. Хәш-пёр вярәнсенчи йывәссене вәл хайён сөмийөпе лартса тухнә. Кашни кёркуннепе суркунне вёсене чёртессийөн тәрәшатъ. Савәнпа та аста вәрәран шәтса тухнә йывәссем пуррине пёлет. Вәл сәмрәксене пуләшас тесе тәрәшатъ.

Уйра, сырма хёрринче ларакан ват хыр тавра шәтса тухнә калчасене кайса каларса килчөс. Сәк ёсө сәмрәксемпе пёрле ытти сынсем те тухрөс. Утмәл сұлтан иртнө Арсентий Максимов та пёчөк калчасене лартнә сёре хутшәнчө. Лартнә калчасем таврәлә карта тытрөс. Ял халәхө ирхинө ёне-выйләхсем янә вәхәтра йывәссене ан аманчәр тесе карта хёррипе утса пырәсчө. Кашни суркуннепе кёркунне Анатолий Иванович ертсе пынипе хәрнә йывәссем вярәнне сөнө калчасем лартасчө. Сәмрәксем лартнә хырсем вай илсех пырәсчө, яла илем күрөсчө.

Е. НИКОЛАЕВА.

Сосновка ялө.

Пахчәсәсене пёлме

Уйәх календарё

Апрель уйәхөнчө пахча-симёс культурисене акма, лартма юрәхлә кунсем

Тутлә пәрәс	4-6, 22-23
Пәрәс	4-10
Томат	14-15, 19, 22-23
Купәста	22-23, 29-30
Редис	2-10, 14-15
Йус кашман	2-6, 9-10
Кашман, сарәк, тутлә кашман	2-6, 9-11
Хәяр	22-23
Баклажан, кабачок, патиссон	2-5, 14-15, 22-23
Кишөр, пастернак	2-5, 9-10, 29-30
Салат, шпинат	22-23, 29-30
Сельдерей	2-6, 9-11, 22-23, 29-30
Хёрлө кашман	2-6, 9-10, 14-15
Петрушка (сүлсәлли)	1, 20-23, 27-30
Петрушка (тымарли)	1-6, 9-10
Укроп, фенхель	1-5, 19-23, 27-30
Хрен	4-6, 22-23
Симёс сухан	4-8, 22-23
Пуслә сухан	4-10
Хавәз сухан	25-26
Арбуз, мән хәяр, дыня	22-23, 29-30
Ыхра	4-8
Сёр улми	2-10, 29-30
Кукуруза	22-23
Пәрса, фасоль	20-23, 26, 29-30
Сёр сырли, ревенё	3, 7-8, 18-20, 26-30
Майоран, базилик, розмарин	22-23
Хёвелсаврәнәш	4-5, 22-29
Хәмла	7-8, 25-26
Чечексем	
Суханё	7-8, 11
Вәррисем	4-5, 30